Ärade rektor, prorektorer, rektor i Vasa, dekaner och ärade vetenskapens idkare och vänner

Det är med mammorna allt börjar.

Brita Maria Renlund var mamma till Karl Herman Renlund. Herman, som var född 1850, var femte barnet i ett fattigt hem, där endast två av sju barn överlevde barn- och ungdomsåren. Han föddes i dåvarande Gamlakarleby och bodde där tills han som 14-åring tog sig till Helsingfors på ett tobakslass och en lärlingsanställning hos handelsmannen Herlin, skriver Annette Forsén i biografin Många järn i elden från 2018. Fadern var sjöman och modern Brita Maria tog hand om barnen och levde under mycket påvra förhållanden. Herman och modern sägs ha haft en mycket nära relation, men sågs sista gången 1869, fem år innan hennes död 1874, bland annat på grund av att resesätten från Helsingfors till Gamlakarleby var mycket dryga och skedde främst med häst och kärra.

Den mycket framgångsrika och mångfacetterade affärsmannen, mecenaten och lantmannen Herman Renlund testamenterade vid sin död 1908 större delen av sin förmögenhet till skapandet av stiftelsen som skulle bära hans moders namn, för att hedra henne. Syftet med stiftelsen skulle vara att öka välmåendet för barn och unga genom att skapa hopp och framtidstro, det skulle gå till att främja barnavård, avsedd att förbättra små barns vård utan avseende på vårdnadshavarnas nationalitet, religion eller språk. De som fick ansvar för stiftelsen som bildades 1918 var alla kvinnor, mammor, i Renlunds närhet, efter hans uttryckliga vilja.

För alla samhällen, både i Renlunds sena 1800-tal och vårt 2020-tal, är mammorna helt avgörande, på alla sätt, i alla dimensioner. Mammors villkorslösa kärlek, logistikförmåga, fredsiver, omtanke, bekräftelser, flexibilitet och kapacitet för andra människor är egenskaper som för samman samhällen. För de ofta välutbildade finländska mammorna är småbarnspedagogiken många gånger helt avgörande idag, för att ge dessa kvinnor möjligheter till förvärvsarbete, till att delta i offentligheten, till att i praktiken skapa möjlighet att bestämma över sina liv och delta i det offentliga demokratiska arbetet. Småbarnspedagogikens roll för att skapa en fungerande samhällsdemokrati nämns inte ofta, men borde nämnas oftare – det är det ena av småbarnspedagogikens roll i samhället. Småbarnspedagogiken skapar praktisk jämställdhet mellan kvinnor och män, i familjer, på arbetsplatser och är därför ett demokratiinstrument. Att utveckla småbarnspedagogiken och daghemmen är att i flera dimensioner utveckla, stärka och säkra demokratin i ett samhälle. Inte bara genom att stärka och säkra kvinnors möjliga plats i det offentliga, utan också för att det ger barnen möjlighet till en plats i en samhällsinstitution, där de får träna på att utöva centrala demokratiska

redskap. Aktivt deltagande, aktörskap, lyssnande, handlande, kreativitet, lärande, utforskande, yttranden, skapande, medkänsla, samtal, tillit, känsla av samhörighet - är några av småbarnspedagogikens ledord. Dessa ord är inramande element för lärande och utveckling och är också demokratins ledord.

Men de är inte alltid närvarande i daghemmens verksamhet, för varje utbildningsinstitution har också utmaningar kring begränsande exkluderingsnormer. I en ny studie från ett längre forskningsprojekt avslutat 2020 och finansierat av Utbildningsstyrelsen, kunde vi visa på tre övergripande mönster som barn praktiserar för att exkludera andra barn i pågående lek. Siv Lundström, Patricia Donner och jag genomförde projektet. De mönster vi såg, synliggjordes genom mikroanalyser av videoinspelningar av barns så kallade fria lek under dagisdagen. Vi kallar dessa exkluderingsmönster – att inte få vara med i leken – för:

- Passivt motstånd – att nonchalera eller ignorera (11)
- Manövrering – att använda fantasi och fiktion (7)
- Favorisering - att prioritera vissa framom andra (8)

--

De senaste årens händelser bjuder upp till vidare reflektion kring vår kapacitet till snabb förändring utan att ge avkall på demokratin. Den snabba förändring som pandemin krävde i att lära om försöka bära upp dessa nämnda kärnord för barnen. Ett forskarteam från Finland och Sverige som jag ledde, presenterade en studie om hur barnens deltagande under den inledande delen av samhällsnedstängningen för barnen innehöll existentiella frågor om livet, döden och sjukdom, kreativ lek och kunskap och tankar om smittskyddsinsatser. De här resultaten pekade på vikten av att inkludera barn i samhällsskeenden, eftersom barnen visade kapacitet att hantera, lära om och delta, men barnens röster var påtagligt frånvarande i pandemins inledning. Att få delta är att få aktivt hantera, agera, lära om och möjligheten till att få göra det är avgörande i alla slags kriser och stora händelser, för att hantera.

Selander, Säljö och Wulf, forskare i didaktik och pedagogik, beskriver 2021 att lärande ”is a key factor for individuals to be able to cope with and exert agency in times of social and technological change”. Precis det barnen i vår studie gjorde. Lärande är en aktivt sätt för aktörskap i en föränderlig tid, ett konstruktivt redskap. Selander, Säljö och Wulf pekar också på vikten av att bredda förståelsen av lärande och inte längre se lärande strikt i relation till kognitiv kunskap, utan också betrakta lärande som formandet av känslor, sinnen, kropp, språk, fantasti samt demokratiskt och socialt beteende. Hos mindre barn är lärande av det här slaget väldigt synligt – lärande sker i nära relation till känslor och uttryck som ilska, glädje, tystnad och eftertänksamhet, också i relation till rädsla och skräck inför

det okända. Selander, Säljö och Wulf menar vidare att ”this understanding of learning requires a human rights orientation and ways of learning, which also address the great problems of humankind today”.

Ett sätt att närma sig lärande för att förstärka de delar som Selander, Säljö och Wulf lyfter fram är att sätta fokus på resiliens, på att stärka barns resiliens. Resiliens är att som individ, grupp och organisation ha och utveckla en motkraft till utmaningar och motgångar, och en medkraft att använda i medgång genom relationer, deltagande och reflektioner. I Ann-Christin Furus och min bok som publicerades tidigare i år beskriver vi resiliens inom småbarnspedagogik med hjälp av bland annat forskarna Milican och Middleton från 2020 som hur barn hanterar och anpassar sig till olika typer av utmaningar inte bara inom bara i sin personliga liv, utan också i grupper. Resiliens handlar dock inte enbart om att hantera problem, utan att inse att saker och ting händer i livet och att ha en beredskap och nykter inställning till utmaningar och glädjeämnen som uppkommer. Resilienta individer och organisationer kännetecknas av en mogenhet i att använda reflektioner, relationer, medkänsla och aktivt deltagande för att hantera och växa i både med- och motgång – att glädjas när det går bra och att få vara nedstämd när det inte gör det, utan att falla handlöst och tappa fotfäste och riktning. Resiliens som pedagogisk idé kan i dagens förändrande omvärld utgöra ett reellt redskap för individer och grupper inom småbarnspedagogiken och de lägre åldrarnas utbildning, att stärka barns möjligheter, kapacitet och hanteringskraft i den framtida värld de kommer att leva i. Att stötta barn och unga i att se sig som delar av något större och som del av samhället är vår vision att det görs genom att utveckla psykisk, fysisk och social resiliens som i sig präglas av relationer, reflektioner, medkänsla och aktivt deltagande.

I ett utbildningssystem som vårt, som allt mer genomsyras av neoliberala principer om mätning och evidens på lärande och utveckling är det lätt hänt att tankarna går till – Men vad är nyttan med resiliensarbetet inom småbarnspedagogiken, egentligen? Vad produceras? Hur kan det mätas? Hur kan småbarnspedagogiken överhuvudtaget ha någon effekt?

Den brittiska forskaren i utbildningssociologi Alice Bradbury skriver 2021 i boken *Ability, Inequality and post-pandemic schools* om hur pandemin i vissa fall har ökat förekomsten av mätningar och evidenskrav inom utbildning, något som enligt Bradbury fått till konsekvens att ojämlikheten ökar inom utbildningssystemet. Normen för hur barnen ska bete sig och prestera blir smalare, normbrytare kostar mer, och mindre medel finns för att låta alla barn få blomma utifrån sina egna förutsättningar. Internationella mätningar gör att strömlinjeformandet premieras och dessa mätningar initieras nu också inom småbarnspedagogiken. Selander, Säljö och Wulf skriver att i

lärandesammanhang sätta fokus på den strikta nationella idén om utbildningars nytta i kölvattnen av PISA och TIMSS och andra internationella mätningar, hindrar individer och nationer från att lära och utvecklas, snarare än att dessa stärker utveckling. Denna typ av resonemang och reflektion när nu allt mer även småbarnspedagogiken, kanske måhända för att småbarnspedagogiken inte producerar mätbara resultat – mätinstrumenten är oprecisa och beräkningsgrunderna flytande. Subjektiva. Det handlar om trivsel. Tillit. Omvårdnad. Känsla av lugn och ro. Inte om 28% eller 72%, eller 3,4 som nyckeltal. Men ändå inte barnvakteri. Lärande sker. Utveckling sker. Men någon kanske tycker – det borde väl gå att mäta? Hur vet vi annars att det är giltigt och värt skattepengarna?

Sara Ahmed diskuterar nytta, och använder det bredare engelska begreppet *use.* I publikationen ”What’s the use?” från 2019 diskuterar hon nyanserat och fördjupat hur nytta inom utbildning har blivit som en organiserande princip, istället för en grogrund till individuellt och samhälleligt växande. Den mätbara Nyttan organiserar ekonomiska flöden, och hög nytta placeras i relation till hög effektivitet, och det i sin tur likställs med hög kvalitet. Här vill jag stanna upp. Fundera kring vad de här principerna innebär för barns liv och utveckling av kreativa krafter att hantera en så ofantligt oviss framtid om det som spretar, inte är färdigtänkt eller på väg att formas inte är tillåtet. Sir Ken Robinson skriver 2022 - *It is through imagination that we create the worlds in which we live.* (Det är genom fantasin som vi skapar världarna vi lever i.) Hur mäter vi förmågan till fantasi och kreativitet i en oviss värld?

Allt är, och ska inte vara, mätbart heller på universitetet. Långa relationer som är viktiga i det arbete vi gör. Att installeras som professor ger en chimär om att individen ensamt har presterat och producerat. Visst är det till viss del så, men ingen människa är en ö. För att skapa hela forskare finns alltid de som går före, de som går bredvid och de som vill följa. Jag vill särskilt att varenda en av kollegorna inom småbarnspedagogiken här vid ÅA känner sig delaktiga idag. Jag vill också tacka professor Fritjof Sahlström för din inledande fråga i februari 2018 om arbete här vid fakulteten, för ditt stöd och tillit. Det kan verka smörigt att säga så här till sin förperson, men det finns en längre akademisk tidsbåge som gör sig gällande här. Att du introducerade mig till mikroanalyser av klassrumsinteraktion 2001 är en avgörande del av vem jag är som forskare idag.

Så är också de perspektiv och principer om socialsemiotisk multimodal kommunikation, meningsskapande och lärande som jag tillsammans med framlidna professor Gunther Kress samtalade kring och fick utveckla mitt tänkande kring på Institute of Education vid University College of London. Jag vill också nämna professor Staffan Selander som en oerhört viktig del i min forskarutveckling – som genom sitt krävande, inkluderande och skarpa sätt har gett mig inspiration

till ett ständigt nytänkande. Han påminner mig när vi ses om hur konsten, musiken och kulturen är central del i att forma människor, omvärlden och lärandet.

När det gäller kategorin ”de som går före” är en del av att vara där man är i dag, att våga se sin historia, och leva genom den i de beslut och de riktningar man tar. I Alexander Slottes *Ty lysa de stjärnor* med musik av Alfred Anderssén*,* talas om hemgården, stenen vid grinden, om björken vid strand. Jag tror vi alla har någon sådan hemgård, en björk, en stjärnhimmel, och många av oss har också en mamma, som Herman Renlund, som banade väg för oss och gav oss platser och riktningar att växa i. Sångens text är för mig inte ett konservativt förhärligande av det förgångna, utan den kan ses som ett slags rum som växer med de erfarenheter man gör i livet. Hemgården, björken, stjärnhimlen är metaforer för platser och erfarenheter, där frön till dessa såddes i vår yngsta barndom. Frön som leder till vilka vi varit, är och vill vara, de relationer vi skapat och den resiliens vi byggt. I dagens samhälle är småbarnspedagogiken ofta en viktig del av barns yngsta barndom – den som ger barnen frön och basen att utgå ifrån i sitt lärande och sin utveckling i en demokrati vi alla gör tillsammans. Det är ett privilegium att få vara med och bygga den för dem, och för oss alla. På ett måhända ovanligt sätt avslutar jag mitt tal, och låter musiken tala för oss om tider som varit och tider som kommer.